

Міністерство освіти і науки України

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Кафедра соціології

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

В. о. директора навчально-наукового
інституту соціології та медіакомунікацій

В'ячеслав НІКУЛІН

29 серпня 2025 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

«СТРУКТУРНА ТА СИСТЕМНА УЯВА»

(назва навчальної дисципліни)

рівень вищої освіти третій (освітньо-науковий) рівень вищої освіти
галузь знань 05 Соціальні та поведінкові науки
спеціальність 054 Соціологія
освітня програма ОНП «Соціологія»
спеціалізація _____
вид дисципліни за вибором
інститут навчально-науковий інститут соціології та медіакомунікацій

2025/ 2026 навчальний рік

Програму рекомендовано до затвердження вченою радою соціологічного факультету

29 серпня 2025 року, протокол № 1

РОЗРОБНИКИ ПРОГРАМИ:

Голіков Олександр Сергійович – доктор соціологічних наук, доцент, професор закладу вищої освіти кафедри соціології соціологічного факультету

Програму схвалено на засіданні кафедри соціології соціологічного факультету

Протокол від 27 червня 2025 року № 20

В.о. завідувачки кафедри соціології
соціологічного факультету

Людмила СОКУРЯНСЬКА

Програму погоджено з гарантом освітньо-наукової програми «Соціологія»

Гарант освітньо-наукової програми «Соціологія»

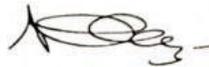

Віль БАКІРОВ

Програму погоджено з науково-методичною комісією соціологічного факультету

Протокол від 28 серпня 2025 року № 1

Голова науково-методичної комісії
соціологічного факультету

Юлія СОРОКА

ВСТУП

Програма навчальної дисципліни “**Структурна та системна уява**” складена відповідно до освітньо-наукової програми “Соціологія” третього (освітньо-наукового) рівня спеціальності 054 Соціологія.

Вивчення навчальної дисципліни “**Структурна та системна уява**” відбувається із використанням дистанційного курсу “**Структурна та системна уява**”, який створений на платформі LMS Moodle.

Курс "Структурна та системна уява" для аспірантів соціологічного факультету є поглиблюючим дослідницьким семінаром, орієнтованим на розвиток високого рівня теоретичної рефлексії. Він зосереджений на опануванні складного інструментарію для аналізу суспільства як цілісного утворення, що функціонує за власною логікою. Курс інтегрує класичні та сучасні підходи з лінгвістичного структуралізму, семіотики, системної теорії, кібернетики та синергетики, пропонуючи аналітичні рамки для розуміння глибинних, часто неочевидних зв'язків, що організують соціальне життя. Цей курс розвиває здатність до міждисциплінарного синтезу та формує методологічну основу для проведення власних наукових досліджень високого рівня.

Предметом курсу є теоретичні моделі та аналітичні категорії, що концептуалізують суспільство як структуровану цілісність. Це передбачає вивчення структур як відносно стабільних, часто прихованих схем і відношень (наприклад, соціальних інститутів, мовних систем, знакових кодів), що задають рамки індивідуальних і колективних практик, - та систем як динамічних утворень, де взаємодія елементів породжує нові якості (емерджентність) та підпорядковується принципам самоорганізації та зворотного зв'язку. Курс спрямований на те, щоб навчити аспірантів "бачити" ці абстрактні сутності в соціальній реальності та використовувати відповідні концепти для їх інтерпретації.

Специфіка та особливості

- **Акцент на теоретико-методологічній рефлексії**: на відміну від курсів, що викладають конкретні методи збору даних, цей курс зосереджений на розвитку здатності будувати складні теоретичні моделі та критично аналізувати поняттєвий апарат соціології. Він розвиває соціологічну уяву в тому розумінні, про яке говорив Ч. Р. Міллс — здатність зв'язувати особисті обставини життя людей з широкими соціальними структурами та історичними процесами .

- **робота з абстрактними об'єктами**: основним матеріалом курсу є не емпіричні дані, а ідеї, концепції та теоретичні системи. Аспіранти вчать оперувати такими категоріями, як "відношення", "функція", "цільовість", "самоорганізація";

- **відмова від математичного апарату на користь якісного розуміння**: курс сконструйований так, щоб розкрити ключові ідеї синергетики та кібернетики через соціологічну інтерпретацію їх основних принципів, що робить його доступним для фахівців-гуманітаріїв.

Міждисциплінарні зв'язки: історія науки та техніки; соціологія знання, історія соціології; історія філософії; філософія; логіка; релігієзнавство; міфологія; теорія мистецтва; культурологія; гносеологія та епістемологія.

Міждисциплінарність є фундаментальною особливістю цього курсу, оскільки саме на стиках наук формувалися структурний і системний підходи.

- **лінгвістичний структуралізм та семіотика**: курс запозичає методологію вивчення мови як системи знаків (Ф. де Соссюр) для аналізу соціальних і культурних явищ. Це дозволяє розглядати моду, мистецтво, ритуали тощо як "мовні" системи, що живуть за власними структурними законами;

- **системна теорія та кібернетика**: використовуються загальні принципи системного підходу (Л. фон Берталанфі) та концепції кібернетики (Н. Вінер), такі як зворотний зв'язок, гомеостаз та контроль, для моделювання суспільства як складного адаптивного механізму, що прагне зберегти свою цілісність;

- **синергетика**: ідеї синергетики про порядок із хаосу, біфуркації та незворотність соціальних змін запроваджують нелінійне бачення історичного процесу та дозволяють аналізувати моменти радикальної трансформації соціальних систем.

Лекції за навчальною дисципліною проводитимуться із застосуванням платформи ZOOM з використанням постійного посилання. 15-20% часу кожної лекції присвячено для запитань, дискусій, обговорення навчального матеріалу. Семінарські заняття проводитимуться в дистанційній формі із застосуванням платформи ZOOM з використанням постійного посилання. Зворотний зв'язок з викладачем протягом вивчення курсу здійснюватиметься також за допомогою групи в месенджері та електронної пошти. Адреса викладача: golikov@karazin.ua

1. Опис навчальної дисципліни

1.1. **Мета дисципліни**: Сформувати в аспірантів системне та структурне мислення як методологічну основу для аналізу складних соціальних явищ, розвинути здатність до теоретичного моделювання суспільних процесів та засвоїти інструментарій міждисциплінарного дослідження соціальних систем.

1.2. Основні завдання вивчення дисципліни

- Розкрити онтологічні та методологічні підстави структурного та системного підходів у соціальних науках, визначити їх місце в сучасній соціологічній теорії;

- Опанувати ключові концепції та мову структурного аналізу (структура, відношення, функція, знак, код) та системного підходу (система, емерджентність, самоорганізація, зворотний зв'язок, гомеостаз).

- Засвоїти принципи та методології суміжних дисциплін (структуралізму, семіотики, синергетики, кібернетики, теорії складних систем) та виробити навички їх застосування для соціологічного аналізу.

- Сформувати вміння виявляти та аналізувати структури (соціальні, мовні, символічні) у різних сферах суспільного життя та розкривати їхній вплив на індивідуальні та колективні практики.

- Розвинути навички моделювання суспільства як цілісної, динамічної та самоорганізованої системи, здатної до адаптації, трансформації та породження нових якостей.

- Навчитися аналізувати нелінійність та емерджентність соціальних процесів, застосовуючи поняття синергетики (біфуркація, хаос, атрактор, незворотність змін).

- Виробити здатність до критичної оцінки евристичних можливостей та обмежень структурних і системних теорій, їхньої емпіричної застосовності та евристичної цінності.

- Розвинути навички академічного письма та усного представлення складних теоретичних конструкцій, аргументованого обґрунтування власних аналітичних моделей.

1.3. Кількість кредитів – 4

1.4. Загальна кількість годин - 120

1.5. Характеристика навчальної дисципліни	
За вибором	
Денна форма навчання	Заочна (дистанційна) форма навчання
Рік підготовки	
2-й	
Семестр	
4-й	
Лекції	
6 год.	
Практичні, семінарські заняття	
18 год.	
Лабораторні заняття	
-	-
Самостійна робота	
96 год.	
Індивідуальні завдання – немає	
Контрольна робота – 2	

1.6. Перелік компетентностей, що формує дана дисципліна

Загальні компетентності:

ЗК01. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу

ЗК02. Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел

ЗК03. Здатність працювати в міжнародному контексті

ЗК04. Здатність розв'язувати комплексні проблеми соціології на основі системного наукового світогляду та загального культурного кругозору із дотриманням принципів професійної етики та академічної доброчесності.

Фахові компетентності:

СК01. Здатність виконувати оригінальні дослідження, досягати наукових результатів, які створюють нові знання у соціології та дотичних до неї міждисциплінарних напрямках і можуть бути опубліковані у провідних наукових виданнях з соціології та суміжних галузей.

СК02. Здатність усно і письмово презентувати та обговорювати результати наукових досліджень та/або інноваційних розробок українською та англійською мовами, глибоке розуміння англійських наукових текстів за напрямом досліджень.

СК03. Здатність застосовувати сучасні інформаційні технології, бази даних та інші електронні ресурси, спеціалізоване програмне забезпечення у науковій та навчальній діяльності.

СК05. Здатність виявляти, ставити та вирішувати проблеми дослідницького характеру в сфері соціології, оцінювати та забезпечувати якість виконуваних досліджень.

СК06. Здатність ініціювати та реалізовувати інноваційні комплексні проекти у сфері соціології та дотичні до неї міждисциплінарні проекти, лідерство під час їхньої реалізації.

СК07. Здатність аналізувати та оцінювати сучасний стан, тенденції розвитку соціології.

СК08. Здатність ефективно діяти у просторах вітчизняної та зарубіжної наукової періодики (підготовка рукописів, обирання оптимальних журнальних редакцій, вибір стратегій публікації тощо)

СК09. Здатність використовувати вже наявні та створювати нові власні теоретичні моделі (об'єкт-теорії, міні-теорії) в соціологічному дослідженні.

СК10. Здатність визначати, рефлексувати та описувати власні методологічні принципи та методи соціологічного дослідження в залежності від об'єкту і предмету, використовуючи можливості міждисциплінарних підходів та суміжних дисциплін (філософія, історія тощо).

1.7. Перелік результатів навчання, що формує дана дисципліна

Програмні результати навчання:

РН01. Мати передові концептуальні та методологічні знання з соціології та на межі предметних галузей, а також дослідницькі навички, достатні для проведення наукових і прикладних досліджень на рівні останніх світових досягнень з відповідного напрямку, отримання нових знань та/або здійснення інновацій.

РН02. Вільно презентувати та обговорювати з фахівцями і нефахівцями результати досліджень, наукові та прикладні проблеми соціології державною та іноземною мовами, кваліфіковано відображати результати досліджень у наукових публікаціях у провідних міжнародних наукових виданнях.

РН03. Розробляти та реалізовувати наукові та/або прикладні проекти, які дають можливість переосмислити наявне та створити нове цілісне знання та/або професійну практику і розв'язувати значущі наукові та технологічні проблеми соціології з врахуванням етичних, соціальних, економічних та правових аспектів.

РН04. Формулювати і перевіряти гіпотези; використовувати для обґрунтування висновків належні докази, зокрема, результати теоретичного аналізу соціальних досліджень, наявні соціологічні дані.

- PH05. Планувати і виконувати емпіричні та/або теоретичні дослідження з соціології та дотичних міждисциплінарних напрямів з використанням сучасних інструментів,
- PH06. Критично аналізувати результати власних досліджень і результати інших дослідників у контексті усього комплексу сучасних знань щодо досліджуваної проблеми.
- PH09. Глибоко розуміти загальні принципи та методи соціально-поведінкових наук, а також методологію наукових досліджень, застосувати їх у власних дослідженнях у сфері соціології та у викладацькій практиці
- PH11. Ефективно комунікувати в різних комунікативних просторах; зберігати толерацію та коректно захищати свою позицію; розробляти алгоритми наукової аргументації, ведення наукових дискусій.
- PH12. Уміння висловлювати власну думку у ясних, чітко структурованих текстах, пов'язаних з академічною та професійною сферою, висловлювати та підтримувати певну точку зору з наданням аргументації та прикладів.

Окрім того здобувачі повинні:

Знати:

- Ключові теоретичні парадигми: основні положення структурного функціоналізму (Т. Парсонс), теорії соціальних систем (Н. Луман), структуралізму (К. Леві-Строс), семіотики (Р. Барт);
- Фундаментальні поняття та категорії: структура, система, емерджентність, функція, зворотний зв'язок, гомеостаз, самоорганізація, біфуркація, атрактор, соціальна морфогенеза.
- Методологічні принципи аналізу соціальних явищ з позицій системного та структурного підходів, включаючи їх сильні та слабкі сторони.
- Основні ідеї та поняття з лінгвістичного структуралізму, кібернетики та синергетики, релевантні для соціологічного аналізу.

вміти:

- Ідентифікувати та описувати структури (соціальні, інституційні, дискурсивні, мовні) у різних сферах суспільного життя.
- Аналізувати суспільство як складну систему, виявляючи взаємозв'язки між її елементами, рівнями та підсистемами.
- Застосовувати концептуальний апарат синергетики (нелінійність, самоорганізація, біфуркації) для аналізу соціальних змін та криз.
- Критично оцінювати евристичний потенціал структурних і системних теорій для дослідження конкретних соціальних феноменів.
- Конструювати теоретичні моделі соціальних процесів та інститутів, використовуючи мову системного та структурного аналізу.
- Інтерпретувати соціальну реальність через призму знакових систем та кодів, запозичуючи методологію семіотики та структуралізму.

володіти навичками:

- системного мислення — здатністю бачити цілісність, взаємозв'язки та динаміку складних соціальних явищ.
- структурного аналізу — здатністю виявляти неочевидні, латентні схеми та відношення, що організують соціальні практики.
- міждисциплінарного синтезу — здатністю інтегрувати поняття та методології з різних наук (від лінгвістики до синергетики) для збагачення соціологічного дослідження.
- теоретичного моделювання — здатністю будувати абстрактні узагальнення та концептуальні схеми для пояснення соціальної реальності.
- академічної комунікації — здатністю чітко та аргументовано викладати складні теоретичні конструкції в усній та письмовій формі.

- Критичною методологічною рефлексією — здатністю обґрунтовувати вибір теоретичного підходу та аналітичного інструментарію для вирішення конкретних дослідницьких завдань.

1.8. Пререквізити

Вивчення даної дисципліни передбачає попереднє освоєння слухачами таких курсів:

- «Соціологія XXI століття»;
- «Методологія та методи соціологічного дослідження»;
- «Підготовка наукових публікацій та презентація результатів».

2. Тематичний план навчальної дисципліни

РОЗДІЛ 1. ФІЛОСОФСЬКІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДСТАВИ

Даний розділ курсу присвячений теоретичному підґрунтю структурного та системного мислення, його методологічним та філософським фундуванням.

Тема 1. Системний аналіз, структуралізм та постструктуралізм: від мови до соціальних інститутів.

Дослідження структурного аналізу як методу у соціальних та гуманітарних науках, його зв'язок із лінгвістикою та перехід до деконструкції структур у постструктуралізмі.

Епістемологічні підстави структурного та системного аналізу. Можливості та межі структурного та системного підходів у соціальних науках. Система, структура, емерджентність, цілісність, відношення як основні категорії та підстави для уяви.

Чим методологія системного дослідження відрізняється від класичного причинного аналізу? Як принцип цілісності впливає на розуміння соціальних явищ? У чому полягає евристичний потенціал поняття "емерджентність" для соціології? Як лінгвістичні моделі Ф. де Соссюра вплинули на соціологію? Яку роль відіграють дискурсивні практики у конструюванні соціальної реальності? У чому полягає критика структурної антропології К. Леві-Строса з боку постструктуралізму?

Загальна теорія систем Людвіга фон Берталанфі, структурно-функціональний аналіз, кібернетика другого порядку. Структуралізм Клода Леві-Строса, дискурс-аналіз Мішеля Фуко, деконструкція Жака Дерріди.

Еволюція від структуралізму до постструктуралізму та їхній вплив на соціологію. Структурний метод у соціальних та гуманітарних науках, його зв'язок із лінгвістикою та перехід до деконструкції. Знак, код, дискурс, деконструкція, текст як базові категорії.

Тема 2. Луманівська метапропозиція: комунікація, аутопоезис та соціальна диференціація.

Аналіз теорії соціальних систем Нікласа Лумана, де комунікація виступає основним елементом, а поняття аутопоезису пояснює самовідтворення та операційну замкнутість систем.

Аутопоезис, комунікація, соціальна диференціація, спостереження, самореференція, комунікація, межа як основні поняття.

Як система відрізняє себе від навколишнього середовища? У чому полягає специфіка комунікації як елементу соціальних систем? Які типи соціальної диференціації (сегментарна, стратифікаційна, функціональна) існують?

Теорія соціальних систем Нікласа Лумана, операційний конструктивізм.

Тема 3. Теорія систем: міждисциплінарна історія

Загальна теорія систем Людвіга фон Берталанфі: від біології до соціології. Вивчення ізоморфізму законів, що керують функціонуванням системних об'єктів у різних галузях знання, та концепції відкритих систем.

Кібернетика та концепція зворотного зв'язку в соціальних системах. Розгляд принципів кібернетики, зокрема зворотного зв'язку, як основи для розуміння управління, контролю та адаптації в складних суспільних системах.

Принципи кібернетики та їхнє застосування до соціальних систем. Зворотний зв'язок, гомеостаз та контроль, інформація та ентропія як основи для розуміння управління та адаптації.

Як принцип зворотного зв'язку пояснює стійкість соціальних систем? Які механізми саморегуляції існують у соціальних системах? У чому полягають обмеження кібернетичних

моделей у соціології?

Кібернетика Норберта Вінера, теорія автоматів, теорія інформації.

Синергетика: нелінійність, самоорганізація та біфуркації в суспільному розвитку. Аналіз соціальних процесів через призму синергетики: що пояснює виникнення порядку з хаосу та точки радикальної трансформації (біфуркації)?

Нелінійність, самоорганізація, біфуркація, атрактор, флуктуація як концептуальні форми.

Як нелінійність впливає на соціальні прогнози? За яких умов відбувається самоорганізація в соціальних системах? Яку роль відіграють біфуркації у соціальних змінах?

Синергетика Германа Хакена, теорія диссипативних структур Ільї Пригожина.

Тема 4. Метафізика та епістемологія структури.

Філософське дослідження природи структури, реальності та пізнання, що стосується відносин між цілим та частинами, а також можливостей об'єктивного знання про соціальні структури .

Чи існують структури об'єктивно чи є продуктом пізнання? Яке відношення між структурою та елементами? Які онтологічні передумови структурного аналізу?

Феноменологія, структуралізм, постструктуралізм в дослідженні структур.

РОЗДІЛ 2. СОЦІОЛОГІЧНІ ЗАСТОСУВАННЯ СТРУКТУРНОГО ТА СИСТЕМНОГО АНАЛІЗУ

Тут теоретичні концепції застосовуються для аналізу конкретних соціальних явищ.

Тема 5. Структура соціальної стратифікації та механізми її відтворення.

Відносно стабільні схеми соціальної нерівності та інституційних механізмів, що забезпечують їхню передачу від покоління до покоління.

Стратифікація, диференціація, нерівність, відтворення, капітал, статус, експлуатація, ресурс, позиція, домінування, гегемонія як структурні поняття.

Як функціонують механізми соціального відтворення? Яку роль відіграє спадковість у передачі соціального статусу? Як освіта впливає на соціальну мобільність?

Теорія соціальної стратифікації П'єра Бурдьє, теорія капіталів, теорія нерівностей, класова теорія ХХ століття (схема Ериксона-Голдторпа-Райта зокрема).

Тема 6. Соціальні інститути як самоорганізовані системи.

Сім'я, право, освіта як складні системи, що функціонують за власною логікою та мають властивість аутопоезису .

Як виникають та функціонують соціальні інститути? Які механізми забезпечують стійкість інститутів? Як відбувається інституційна зміна?

Неоінституціоналізм та теорія соціальних інститутів як системні погляди.

Тема 7. Структура та агент: проблема двоїстості структурації (Е. Гідденс).

Співвідношення між обмежуючими та спрямовуючими соціальними структурами та вільною дією індивідів.

Агент, структура, структурація, практична свідомість, рефлексивність, структурні характеристики систем як ключові категорії.

Як агенти творять та відтворюють структури? Яку роль відіграє рефлексивність у структурній діяльності? У чому полягає "двоїстість структури" за Гідденсом?

Теорія структурації Ентоні Гідденса як структурно-системний синтез.

Тема 8. Семіотика та структурний аналіз культури: коди, міфи, символи.

Культурні явища як знакові системи, що живуть за власними структурними законами, та аналіз механізмів створення суспільних міфів .

Знак, символ, код, міф, культурний код як ключові семіотичні категорії.

Як семіотика допомагає зрозуміти культуру? Які структури лежать в основі культурних міфів? Як працюють символи в соціальній комунікації?

Семіотика Ролана Барта, структурний аналіз міфів, семіологія культури як структурні підходи.

РОЗДІЛ 3. ЗАГАЛЬНОНАУКОВІ КОНЦЕПЦІЇ ТА МЕТОДИ

Цей блок присвячений інструментарію, який використовується для структурного та системного аналізу в різних науках.

Тема 9. Факторний аналіз як метод виявлення латентних структур.

Факторний аналіз як ключової статистичної процедури для виявлення основних, неспостережуваних чинників (структур), що стоять за масивом емпіричних даних .

Як факторний аналіз допомагає виявляти структури? Які передумови застосування факторного аналізу? Як інтерпретуються результати факторного аналізу? Які можливості системного та структурного підходів в обробці та концептуалізації результатів факторного аналізу?

Тема 10. Аналіз та синтез, абстрагування та узагальнення як фундаментальні методи системного дослідження.

Аналіз та синтез як єдиний процес пізнання, що передбачає розкладання цілого на складові з подальшим їх об'єднанням у нове цілісне уявлення. Аналіз, синтез, декомпозиція, інтеграція, системний підхід, методологія наукового дослідження, теорія пізнання. Абстрагування, узагальнення, модель, ідеалізація, теоретична конструкція.

Як аналіз та синтез допомагають у пізнанні складних систем? Які принципи декомпозиції систем? Як відбувається інтеграція знань про систему? Які види абстракцій використовуються в соціології? Як відбувається процес узагальнення в теоретичній соціології? Яку роль відіграють ідеалізації у побудові моделей?

Абстрагування та узагальнення в побудові теоретичних моделей. Аналіз методів, що дозволяють мислено відокремлювати істотні властивості та зв'язки об'єктів і формувати на їх основі загальні поняття, закони та теорії .

Тема 11. Моделювання соціальних систем: можливості та обмеження.

Моделі як ідеальні замітники соціальних об'єктів, що дозволяють досліджувати їх властивості та поведінку в контрольованих умовах.

Які типи моделей використовуються в соціології? Як перевіряється адекватність соціальних моделей? Які є обмеження моделювання в соціальних науках?

3. Структура навчальної дисципліни

Назви розділів і тем	Кількість годин											
	Денна форма						Заочна форма					
	Усього	у тому числі					Усього	у тому числі				
		л	п	лаб	інд	ср		л	п	лаб	інд	ср
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Тема 1. Системний аналіз, структуралізм та постструктуралізм: від мови до соціальних інститутів.	12	1	1			10						
Тема 2. Луманівська метапропозиція: комунікація, аутопоезис та соціальна диференціація.	12	1	1			10						
Тема 3. Теорія систем: міждисциплінарна історія	12	1	1			10						
Тема 4. Метафізика та епістемологія структури.	12	1	1			10						
Тема 5. Структура соціальної стратифікації та механізми її відтворення.	11	1	2			8						
Тема 6. Соціальні інститути як самоорганізовані системи.	11	1	2			8						
Тема 7. Структура та агент: проблема двоїстості структурації (Е. Гідденс).	10		2			8						
Тема 8. Семіотика та структурний аналіз культури: коди, міфи, символи.	10		2			8						

Тема 9. Факторний аналіз як метод виявлення латентних структур.	10		2			8						
Тема 10. Аналіз та синтез, абстрагування та узагальнення як фундаментальні методи системного дослідження.	10		2			8						
Тема 11. Моделювання соціальних систем: можливості та обмеження.	10		2			8						
Усього годин	120	6	18			96						

4. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Тема 1. Системний аналіз, структуралізм та постструктуралізм: від мови до соціальних інститутів.	1
2	Тема 2. Луманівська метапропозиція: комунікація, аутопоезис та соціальна диференціація.	1
3	Тема 3. Теорія систем: міждисциплінарна історія	1
4	Тема 4. Метафізика та епістемологія структури.	1
5	Тема 5. Структура соціальної стратифікації та механізми її відтворення.	2
6	Тема 6. Соціальні інститути як самоорганізовані системи.	2
7	Тема 7. Структура та агент: проблема двоїстості структурації (Е. Гідденс).	2
8	Тема 8. Семіотика та структурний аналіз культури: коди, міфи, символи.	2
9	Тема 9. Факторний аналіз як метод виявлення латентних структур.	2
10	Тема 10. Аналіз та синтез, абстрагування та узагальнення як фундаментальні методи системного дослідження.	2
11	Тема 11. Моделювання соціальних систем: можливості та обмеження.	2
	Всього	18

Навчальна програма курсу передбачає аудиторні (лекційні та семінарські) заняття та самостійну роботу здобувачів.

Лекції проводяться в формі лекцій-дискусій та передбачають розгляд найскладніших та найбільш дискусійних питань теми та їх обговорення.

Семінарські заняття включають виконання практичних завдань, дискусію з обов'язкової літератури та доповіді. Доповідь на семінарі – це усний виступ за темою, яка поглиблює чи розширює перелік питань, розглянутих на лекції. Темі доповідей представлені в завданнях по кожній з тем курсу. Джерела підбирають самостійно та за допомогою консультації з викладачкою. Доповідь має розвивати компетенції академічного виступу, тому виголошується усно, уникаючи безпосереднього читання, протягом не більш ніж 10 хвилин. Схвалюється використання допоміжних аудіо та візуальних матеріалів.

Метою семінарських занять є представлення здобувачами тих теоретичних знань, які були отримані ними під час лекцій, а також у результаті самостійного засвоєння рекомендованої літератури; поглиблення розуміння різноманітних процесів, що відбуваються в області найсучасніших теоретико-методологічних розробок в галузі системної та структурної уяви за останні чверть століття, шляхом дослідження першоджерел мовою оригіналу або у перекладі, здійснення компаративного аналізу різних теорій та парадигм, а також звернення до мета теоретизування..

Для підготовки до семінару здобувачі отримують перелік питань для обговорення та відповідний список літератури.

В рамках семінарів здобувачам пропонуються різні форми роботи: групові дискусії із зазначених у переліку питань; робота в малих групах; організація «круглого столу» на обрану здобувачами тематику; презентації (або лекції-презентації), присвячені висвітленню того чи іншого теоретичного матеріалу з курсу «Структурна та системна уява».

Самостійна робота здобувачів за курсом передбачає підготовку до семінарських та практичних занять, презентацію усної доповіді на семінарському занятті, підготовку до контрольних робіт, підсумкової залікової роботи.

Залік проводиться в письмовій формі та передбачає 2 типи завдань: питання на пояснення та завдання з критичного аналізу. Максимальна оцінка залікової письмової роботи – 40 балів.

5. Завдання для самостійної роботи

Метою самостійної роботи здобувачів є опрацювання тих теоретичних знань, які були отримані ними під час лекційних занять, а також завдяки самостійному засвоєнню рекомендованої літератури та додаткових наукових джерел, самостійно знайдених здобувачами; більш глибокий аналіз може здійснюватися як завдяки вторинному аналізу соціологічних теоретичних досліджень, так і в результаті авторського аналізу (що має об'єктивуватися у вигляді текстів статей); підготовка здобувачів до виконання контрольних робіт, написання залікової письмової роботи.

Кожна тема навчального курсу вимагає відповідної самостійної роботи, яка включає в себе: ознайомлення з рекомендованою літературою, а також створення власного комплексу джерел з курсу «Структурна та системна уява» (зокрема в межах роботи над рефлексивною за жанром статтею), що доповнює запропонований перелік літературних джерел; вторинний аналіз результатів соціологічних досліджень, присвячених предмету курсу; підготовку контрольних робіт, передбачених навчальним планом, а також підготовку до залікової письмової роботи.

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Тема 1. Системний аналіз, структуралізм та постструктуралізм: від мови до соціальних інститутів.	10
2	Тема 2. Луманівська метапропозиція: комунікація, аутопоезис та соціальна диференціація.	10
3	Тема 3. Теорія систем: міждисциплінарна історія	10
4	Тема 4. Метафізика та епістемологія структури.	10
5	Тема 5. Структура соціальної стратифікації та механізми її відтворення.	8
6	Тема 6. Соціальні інститути як самоорганізовані системи.	8
7	Тема 7. Структура та агент: проблема двоїстості структурації (Е. Гідденс).	8
8	Тема 8. Семіотика та структурний аналіз культури: коди, міфи, символи.	8
9	Тема 9. Факторний аналіз як метод виявлення латентних структур.	8
10	Тема 10. Аналіз та синтез, абстрагування та узагальнення як фундаментальні методи системного дослідження.	8
11	Тема 11. Моделювання соціальних систем: можливості та обмеження.	8
	Разом	96

6. Індивідуальні завдання

Не передбачені навчальним планом

7. Методи навчання

Під час викладання дисципліни використовуються словесні методи: лекції, пояснення, бесіди, колективні та індивідуальні дискусії, робота з навчальною та науковою літературою. Курс складається з лекційних (пасивні, активні та інтерактивні лекції) та семінарських занять. Лекції, пояснення, бесіди, дискусії, діалог, групове обговорення; короткі усні відповіді на питання, групові консультації; коментарі під час заняття від викладача, робота з навчальною та науковою літературою.

Основними методами навчальної діяльності на семінарах є критичне читання (індивідуальне поза аудиторією та групове в аудиторії), полемічне обговорення, критичне осмислення.

Під час самостійного опрацювання матеріалу здобувачі знайомляться з першоджерелами і працями дослідників, збирають матеріали для доповідей на семінарських заняттях, готуються до написання модульних тестових контрольних робіт, готуються до написання підсумкової залікової роботи.

Здобувачеві рекомендується:

- Законспектувати матеріали лекцій та основну літературу, рекомендовану до розгляду на семінарських заняттях.

- Підготувати тези та виступити з доповіддю за темами, які розглядаються на семінарських заняттях.

- Брати активну участь в обговоренні проблемних питань курсу під час семінарських дискусій.

Здобувачеві необхідно:

- Підготувати індивідуальні розробки на семінари з курсу «Структурна та системна уява», представити їх в очній формі або в заочній (надавши їх викладачеві).

- Підготуватися до написання підсумкової (залікової) письмової роботи.

№ з/п	Види, зміст самостійної роботи
1.	Освоєння та прочитання першоджерел зі списку літератури
2.	Підготовка до семінарських занять, аналіз емпіричних кейсів
3.	Підготовка самостійних розробок та конспектів для презентації очно (семінарські заняття) або заочно.
4.	Підготовка контрольних робіт
5.	Підготовка текстів та презентацій на семінарські заняття (або для заочної презентації).

Види навчальної діяльності (змішане навчання)

Лекції					
	Класифікація	Попередня підготовка	Подача нової інформації	Тренування	Зворотній зв'язок
Тема 1. Системний аналіз, структуралізм та постструктуралізм: від мови до соціальних інститутів.	Вступна	Ознайомлення або повторення термінології, необхідної для роботи з темою	Тексти; відеоконференція	Питання для самоперевірки; Робота з кейсами; Пошук відповідей на питання	<ul style="list-style-type: none"> ● Запитання; ● Обговорення навчального матеріалу
Тема 2. Луманівська метапропозиція: комунікація, аутопоезис та соціальна диференціація.	Інформаційна (тематична)	Ознайомлення або повторення термінології, необхідної для роботи з темою	Тексти; відеоконференція	Питання для самоперевірки; Робота з кейсами; Пошук відповідей на питання	<ul style="list-style-type: none"> ● Запитання; ● Обговорення навчального матеріалу
Тема 3. Теорія систем: міждисциплінарна історія	Інформаційна (тематична)	Ознайомлення або повторення термінології, необхідної для роботи з темою	Тексти; відеоконференція	Питання для самоперевірки; Робота з кейсами; Пошук відповідей на питання	<ul style="list-style-type: none"> ● Запитання; ● Обговорення навчального матеріалу
Тема 4. Метафізика та епістемологія структури.	Інформаційна (тематична)	Ознайомлення або повторення термінології, необхідної для роботи з темою	Тексти; відеоконференція	Питання для самоперевірки; Робота з кейсами; Пошук відповідей на питання	<ul style="list-style-type: none"> ● Запитання; ● Обговорення навчального матеріалу

Тема 5. Структура соціальної стратифікації та механізми її відтворення.	Інформаційна (тематична)	Ознайомлення або повторення термінології, необхідної для роботи з темою	Тексти; відеоконференція	Питання для самоперевірки ; Робота кейсами; Пошук відповідей на питання	<ul style="list-style-type: none"> ● Запитання; ● Обговорення навчального матеріалу
Тема 6. Соціальні інститути як самоорганізовані системи.	Інформаційна (тематична)	Ознайомлення або повторення термінології, необхідної для роботи з темою	Тексти; відеоконференція	Питання для самоперевірки ; Робота кейсами; Пошук відповідей на питання	<ul style="list-style-type: none"> ● Запитання; ● Обговорення навчального матеріалу
Тема 7. Структура та агент: проблема двоїстості структурації (Е. Гідденс).	Інформаційна (тематична)	Ознайомлення або повторення термінології, необхідної для роботи з темою	Тексти; відеоконференція	Питання для самоперевірки ; Робота кейсами; Пошук відповідей на питання	<ul style="list-style-type: none"> ● Запитання; ● Обговорення навчального матеріалу
Тема 8. Семіотика та структурний аналіз культури: коди, міфи, символи.	Інформаційна (тематична)	Ознайомлення або повторення термінології, необхідної для роботи з темою	Тексти; відеоконференція	Питання для самоперевірки ; Робота кейсами; Пошук відповідей на питання	<ul style="list-style-type: none"> ● Запитання; ● Обговорення навчального матеріалу
Тема 9. Факторний аналіз як метод виявлення латентних структур.	Інформаційна (тематична)	Ознайомлення або повторення термінології, необхідної для роботи з темою	Тексти; відеоконференція	Питання для самоперевірки ; Робота кейсами; Пошук відповідей на питання	<ul style="list-style-type: none"> ● Запитання; ● Обговорення навчального матеріалу
Тема 10. Аналіз та синтез, абстрагування та узагальнення як фундаментальні методи системного дослідження.	Інформаційна (тематична)	Ознайомлення або повторення термінології, необхідної для роботи з темою	Тексти; відеоконференція	Питання для самоперевірки ; Робота кейсами; Пошук відповідей на питання	<ul style="list-style-type: none"> ● Запитання; ● Обговорення навчального матеріалу
Тема 11. Моделювання соціальних систем: можливості та обмеження.	Інформаційна (тематична)	Ознайомлення або повторення термінології, необхідної для роботи з темою	Тексти; відеоконференція	Питання для самоперевірки ; Робота кейсами; Пошук відповідей на питання	<ul style="list-style-type: none"> ● Запитання; ● Обговорення навчального матеріалу

Семінари					
Тема 1. Системний аналіз, структуралізм та постструктуралізм: від мови до соціальних інститутів.	Діяльність в аудиторії; діяльність в аудиторії (в залежності від потреби)	Опитування	<ul style="list-style-type: none"> ● Пошук відповідей на питання; ● різнорівневі індивідуальні та групові завдання (звіт, презентація, проєкт тощо) 	Діалог, групове обговорення	Групові консультації; коментарі під час заняття від викладача
Тема 2. Луманівська метапропозиція: комунікація, аутопоезис та соціальна диференціація.	Діяльність в аудиторії; діяльність в аудиторії (в залежності від потреби)		<ul style="list-style-type: none"> ● Пошук відповідей на питання; ● різнорівневі індивідуальні та групові завдання (звіт, презентація, проєкт тощо) 	<ul style="list-style-type: none"> ● Усн а відповідь; ● вик онання практичного завдання 	Групові консультації; коментарі під час заняття від викладача
Тема 3. Теорія систем: міждисциплінарна історія	Діяльність в аудиторії; діяльність в аудиторії (в залежності від потреби)		<ul style="list-style-type: none"> ● Пошук відповідей на питання; ● різнорівневі індивідуальні та групові завдання (звіт, презентація, проєкт тощо) 	<ul style="list-style-type: none"> ● Усн а відповідь; ● вик онання практичного завдання 	Групові консультації; коментарі під час заняття від викладача
Тема 4. Метафізика та епістемологія структури.	Діяльність в аудиторії; діяльність в аудиторії (в залежності від потреби)	Опитування	<ul style="list-style-type: none"> ● Пошук відповідей на питання; ● різнорівневі індивідуальні та групові завдання (звіт, презентація, проєкт тощо) 	Діалог, групове обговорення	Групові консультації; коментарі під час заняття від викладача
Тема 5. Структура соціальної стратифікації та механізми її відтворення.	Діяльність в аудиторії; діяльність в аудиторії (в залежності від потреби)		<ul style="list-style-type: none"> ● Пошук відповідей на питання; ● різнорівневі індивідуальні та групові завдання (звіт, презентація, проєкт тощо) 	<ul style="list-style-type: none"> ● Усн а відповідь; ● вик онання практичного завдання 	Групові консультації; коментарі під час заняття від викладача
Тема 6. Соціальні інститути як самоорганізовані системи.	Діяльність в аудиторії; діяльність в аудиторії (в залежності від потреби)		<ul style="list-style-type: none"> ● Пошук відповідей на питання; ● різнорівневі індивідуальні та групові завдання (звіт, презентація, проєкт тощо) 	<ul style="list-style-type: none"> ● Усн а відповідь; ● вик онання практичного завдання 	Групові консультації; коментарі під час заняття від викладача
Тема 7. Структура та агент: проблема двійності структури (Е. Гідденс).	Діяльність в аудиторії; діяльність в аудиторії (в залежності від потреби)	Опитування	<ul style="list-style-type: none"> ● Пошук відповідей на питання; ● різнорівневі індивідуальні та групові завдання (звіт, презентація, проєкт тощо) 	Діалог, групове обговорення	Групові консультації; коментарі під час заняття від викладача
Тема 8. Семіотика та структурний аналіз культури: коди, міфи, символи.	Діяльність в аудиторії; діяльність в аудиторії (в залежності від потреби)		<ul style="list-style-type: none"> ● Пошук відповідей на питання; ● різнорівневі індивідуальні та групові завдання (звіт, 	<ul style="list-style-type: none"> ● Усн а відповідь; ● вик онання практичного 	Групові консультації; коментарі під час заняття від викладача

			презентація, проєкт тощо)	завдання	
Тема 9. Факторний аналіз як метод виявлення латентних структур.	Діяльність в аудиторії; діяльність в аудиторії (в залежності від потреби)		<ul style="list-style-type: none"> ● Пошук відповідей на питання; ● різнорівневі індивідуальні та групові завдання (звіт, презентація, проєкт тощо) 	<ul style="list-style-type: none"> ● Усна відповідь; ● виконання практичного завдання 	Групові консультації; коментарі під час заняття від викладача
Тема 10. Аналіз та синтез, абстрагування та узагальнення як фундаментальні методи системного дослідження.	Діяльність в аудиторії; діяльність в аудиторії (в залежності від потреби)		<ul style="list-style-type: none"> ● Пошук відповідей на питання; ● різнорівневі індивідуальні та групові завдання (звіт, презентація, проєкт тощо) 	<ul style="list-style-type: none"> ● Усна відповідь; ● виконання практичного завдання 	Групові консультації; коментарі під час заняття від викладача
Тема 11. Моделювання соціальних систем: можливості та обмеження.	Діяльність в аудиторії; діяльність в аудиторії (в залежності від потреби)		<ul style="list-style-type: none"> ● Пошук відповідей на питання; ● різнорівневі індивідуальні та групові завдання (звіт, презентація, проєкт тощо) 	<ul style="list-style-type: none"> ● Усна відповідь; ● виконання практичного завдання 	Групові консультації; коментарі під час заняття від викладача

8. Методи контролю

Навчальна діяльність за курсом складається з аудиторної та позааудиторної активності. Окрім лекційних та семінарських занять, передбачена презентація з критичного аналізу (див. опис нижче). **Підсумкова форма контролю за курсом** – залік.

Навчальні методи: пояснювально-ілюстративний метод, дидактичний дискурс, пропонування проблемних завдань, моделювання конкретних дослідницьких ситуацій, робота в дискусійних групах. **Семінарські (практичні) заняття** передбачають групову роботу: колективне обговорення, дискусії щодо соціологічного вивчення проблем соціальних комунікацій.

Лекційні заняття проводяться у формі лекції-дискусії та містять розгляд викладачкою основних понять та концепцій курсу та їх зв'язків, обговорення дискусійних питань.

Семінарські заняття дають змогу аспірантам зробити виступ у дискусії, а також зробити презентацію з критичного аналізу.

Виступ у дискусії на семінарі – це усна презентація з одного з питань відповідного заняття. Виступ у дискусії має продемонструвати знання матеріалів лекції й рекомендованої літератури, а також власну точку зору того, хто виступає щодо дискусійного питання та аргументацію щодо неї. **Критерії оцінювання виступу в дискусії:** знання матеріалу теми (поняття, концепції, приклади); демонстрація навичок критичного мислення; самостійність, аргументованість.

Презентація з критичного аналізу – це усний виступ з викладом результатів власної розвідки щодо обраного автора (авторів) або твору (творів). Критичний аналіз передбачає визначення передумов та обмежень положень, які запропоновані певним автором (авторами), або в певному творі (творах). Передумови та обмеження стосуються методології, тематики, соціально-історичних та соціокультурних аспектів створення та використання певних положень. Як допоміжні стратегії критичного аналізу використовуються порівняння й оцінювання. Критерії оцінювання презентації: наявність

критичного осмислення матеріалу; вірне трактування положень обраних текстів або авторів; використання стратегій порівняння та оцінювання; самостійність, оригінальність.

Контрольні роботи, передбачені навчальним планом. Завдання до кожної контрольної роботи представлені в творчій формі. Здобувач, використовуючи концепції та розробки, з якими він був ознайомлений протягом курсу, має виконати конкретне завдання з практичними та емпіричними елементами: Оцінюється за 20-бальною шкалою.

Поточний контроль реалізується в формі оцінки виступів в дискусії на семінарі. Критерії оцінювання - див вище.

Підсумковий контроль проводиться в формі заліку. Письмовий залік передбачає 2 типи завдань: питання на пояснення та завдання з критичного аналізу. **Критерії оцінки питання на пояснення:** відповідність тексту відповіді питанню; використання понять та концепцій курсу; вірне тлумачення понять та концепцій курсу; логічність та зв'язність викладу; грамотність. **Критерії оцінки завдання з критичного аналізу:** оригінальність відповіді; відповідність питанню; використання понять та концепцій курсу; використання прикладів з повсякденного життя, художніх творів тощо; логічність та грамотність.

Підсумковий контроль з курсу здійснюється у системі Moodle.

Підсумковий семестровий контроль здійснюється під час проведення заліку. Загальна кількість балів за успішне виконання залікових завдань – 40. Час виконання – до 180 хвилин.

9. Розподіл балів, які отримують здобувачі

Поточне тестування та самостійна робота			Підсумковий семестровий контроль (залік)	Сума
Робота протягом семестру на семінарах	Дві контрольні роботи протягом курсу	Разом		
20 балів	40 балів	60 балів	40 балів	100

Для допуску до підсумкового семестрового контролю здобувач повинен набрати не менше **25 балів** із навчальної дисципліни під час поточного контролю, виконання індивідуального завдання.

Критерії оцінювання навчальних досягнень

Робота на семінарах.

2 бали – послідовний, логічний, обґрунтований виклад матеріалу; вміння вільно формулювати та аргументувати висновки, застосовувати отримані знання до аналізу конкретних соціальних ситуацій.

1 бал – неповний виклад матеріалу; вміння систематизувати й узагальнювати інформацію, але неспроможність її аналізувати й формулювати аргументовані висновки.

0 балів – спрощений і неповний виклад матеріалу з допущенням помилок; невміння систематизувати й узагальнювати інформацію.

Контрольні роботи, передбачені навчальним планом. Завдання до кожної контрольної роботи представлені в творчій формі. Здобувач, використовуючи концепції та розробки, з якими він був ознайомлений протягом курсу, має виконати конкретне завдання з практичними та емпіричними елементами. Оцінюється за 20-бальною шкалою, виходячи з таких критеріїв:

16-20 балів. Робота виконана повністю самостійно, концепти використано адекватно їхньому змісту та визначенням, наведено ключові поняття та їхню операціоналізацію, емпірика та практика вбудовані в теоретичну рамку коректно.

12-14 балів. Робота має певні елементи несамостійності; більша частина концептів використана адекватно змісту та визначенням; ключові поняття та їхня операціоналізація наведені, але в недостатньому чи неповному вигляді чи кількості; вбудування емпірики та практики в теоретичну рамку має недоліки.

6-10 балів. Робота в основному є несамостійною, лише простежуються певні елементи самостійності; всі або майже всі концепти використані без узгодження зі змістом та визначенням; ключові поняття та їхня операціоналізація не наведені або наведені в основному чи повністю некоректно; між емпірикою та практикою, з одного боку, та теоретичною рамкою, з іншого, майже чи зовсім немає поєднання.

1-5 балів. Робота повністю несамостійна; концепти використані без розуміння їхнього сенсу, структури та ієрархії; текст хаотичний, не простежується жодного порядку; поняття ненаукові або використовуються недисципліновано; емпірика, практика та теорія взагалі ніяк не пов'язані, згадуються суто ритуально і розірвано.

Залікова робота. Виконання завдань залікової роботи оцінюється за 40-бальною шкалою, виходячи з таких критеріїв:

35-40 балів – знання програмного матеріалу мають системний характер; повний, правильний, послідовний, логічний виклад матеріалу з відсутністю помилок; здатність до систематизації, узагальнення та аналізу інформації, до вільного формулювання аргументованих висновків; вміння встановлювати причинно-наслідкові зв'язки.

31-34 бали – знання й розуміння програмного матеріалу в повному обсязі; повний, послідовний, логічний, аргументований виклад матеріалу; здатність до систематизації, узагальнення та аналізу інформації, до вільного формулювання аргументованих висновків; допущені незначні помилки не впливають в цілому на загальне вирішення завдань.

21-30 балів – знання й розуміння тільки основного програмного матеріалу; спрощений і неповний виклад матеріалу, коли завдання в основному виконані, але здобувач не володіє матеріалом глибоко, його знання мають розрізнений характер; здатність до систематизації й узагальнення інформації, але неспроможність її аналізувати та формулювати аргументовані висновки; допущені окремі помилки, що вплинули на загальне вирішення завдань.

11-20 балів – знання й розуміння основного програмного матеріалу мають поверховий характер; спрощений і непослідовний виклад матеріалу; здатність до систематизації й узагальнення інформації, але неспроможність самостійно робити висновки; допущені суттєві помилки, що вплинули на загальне вирішення завдань.

0-9 балів – знання й розуміння основного програмного матеріалу мають неповний характер; спрощений і неповний виклад матеріалу з допущенням суттєвих помилок; нездатність до систематизації й узагальнення інформації; допущені суттєві помилки, що значною мірою вплинули на загальне вирішення завдань.

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності протягом семестру	Оцінка для чотирирівневої шкали оцінювання
90-100	відмінно
70-89	добре
50-69	задовільно
1-49	незадовільно

10. Рекомендована література

Підручники, навчальні посібники

1. Jameson Fredric, Esanu Octavian. *Mimesis, Expression, Construction: Fredric Jameson's Seminar on Aesthetic Theory*. Watkins Media. 2024. 605 p.
2. Gaffey John. *The Construction of Truth in Contemporary Media Narratives about Risk*. Routledge. 2021 p.
3. Schirmacher Beate, Mousavi Nafiseh. *Truth Claims Across Media* [1 ed.]. Palgrave Macmillan. 2024. 347 p.
4. Campanella Bruno. *Recognition in the Age of Social Media*. Polity. 2024. 192 p.
5. Kumar Vikas; Mohit Rewari. *Pandemics in the Age of Social Media: Information and Misinformation in Developing Nations*. Routledge. 2024. 210 p.
6. Загальна соціологія. Хрестоматія / за ред. В. Г. Городяненка. Дніпропетровськ : Вид-во ДНУ, 2006. 516 с.
7. Соціологічна теорія: традиції та сучасність: навч. посіб. / за ред. А. Ручки. Київ: Інститут соціології НАН України, 2007. 363 с.
8. Соціологічна енциклопедія / укл. В. Г. Городяненко. Київ : Академвидав, 2008. 456 с.
9. Соціологія : навч. посібник / за ред. С. О. Макєєва. Київ : Знання, 2008. 566 с.
10. Соціологія: Терміни, поняття, персоналії. Навчальний словник-довідник / за ред. В. М. Пічі. Київ : Каравелла; Львів : Новий Світ-2000, 2002. 480 с.
11. Черниш Н. Й. Соціологія : підручник за рейтингово-модульною системою навчання. Київ : Знання, 2009. 468 с.
12. Anthony Giddens, Philip W. Sutton. *Essential Concepts in Sociology*. 2014.
13. Harry M. Johnson. *A Short History of Sociology* [Reprint ed.]. Routledge. Polity Press. 1998. 446 p.
14. George Ritzer. *Encyclopedia of social theory* [Vol 1, 1 ed.]. Sage Publications. 548 p. 2005.
15. George Ritzer (1996) *Postmodern Social Theory*. 149 p.
16. George Ritzer, J. Michael Ryan (editors). *The Concise Encyclopedia of Sociology* [1 ed.]. Wiley-Blackwell. 776 pp. 2011.
17. Dal Yong Jin. *The Routledge Handbook of Digital Media and Globalization*. Routledge, 2021. 315 pp.
18. Maureen C. Minielli, Marta N. Lukacovic, Sergei A. Samoilenko, Michael R. Finch, Deborah Uecker. *Media and Public Relations Research in Post-Socialist Societies*. Lexington Books, 2021. 274 pp.
19. Edgar F. Borgatta, Rhonda J. V. Montgomery. *Encyclopedia of sociology* [Volume 1, 2nd ed. Macmillan Reference USA. 2000. 756 pp.
20. Wright, James D. *International encyclopedia of the social & behavioral sciences* [Second edition]. Elsevier. 2015.
21. Garrod, Joan; Lawson, Tony. *Dictionary of sociology*. Routledge;Fitzroy Dearborn. 2001. 273 pp.
22. John Scott. *A Dictionary of Sociology 4/e (Oxford Quick Reference)* [4 ed.]. OUP Oxford. . 2014. 832 p.
23. Bryan S. Turner. *The Cambridge Dictionary of Sociology*. Cambridge University Press, 2006. 709 pp.
24. Gordon Marshall (editor). *The concise Oxford dictionary of sociology* [1st publ. ed.]. Oxford University Press, 1994. VIII+573 pp.

25. Saskia Sassen. *A Sociology of Globalization* [1 ed.]. W. W. Norton & Company, 2007. 316 pp.
26. Pal Sourabh. *Image and Sound Processing for Social Media*. Arcler Press. 2023. 248 p.
27. Lam Celia, Raphael Jackie. *Celebrity Bromances: Constructing, Interpreting and Utilising Personas*. Routledge. 2022. 148 p.

Базова

1. Abreu, C. (2023). *Philosophy of science in the 21st century. Contributions of metatheoretical structuralism*. NEL/UFSC.
2. Matsumoto, M. (2021). *The sociology of structural disaster*. Routledge.
3. Postoutenko, K. (Ed.). (2025). *Self-destruction of complex systems: Communicative and structural aspects*. Routledge.
4. Richter, H. (2023). *The politics of orientation: Deleuze meets Luhmann*. State University of New York Press.
5. Siegel, A., & Seedhouse, P. (2024). *Human spoken interaction as a complex adaptive system: A longitudinal study of L2 interaction*. Edinburgh University Press.
6. Бурдє П., Вакан Л. Рефлексивна соціологія. Частина II: Чиказький воркшоп. Київ : Медуза, 2015. 224 с.
7. Abrutyn Seth (eds.). *Handbooks of Sociology and Social Research. Handbook of Contemporary Sociological Theory* [1 ed.]. Springer International Publishing. 2016. XVIII+578 p.
8. *21st century sociology: A reference handbook / coeditors in chief Clifton D. Bryant, Dennis L. Peck*. 2006. 709 pp.
9. Acher M. *Realist Social Theory: The Morphogenetic Approach*. Cambridge : Cambridge Univer Press, 1995. 354 p.
10. Giddens A. *Central Problems in Social Theory*. London : Macmillan, 1979. 294 p.
11. Goldberg Sanford C. *Foundations and Applications of Social Epistemology: Collected Essays*. Oxford University Press. 2022. 256 p.
12. Ashton Natalie Alana, Martin Kusch, Robin McKenna, Katharina Anna Sodoma. *Social Epistemology and Relativism*. Routledge. 2020. 223 p.
13. Culbertson Carolyn. *Gadamer and the Social Turn in Epistemology*. State University of New York Press. 2024. 207 p.
14. Stark David (editor). *Practicing Sociology: Tacit Knowledge for the Social Scientific Craft*. Columbia University Press. 2024. 304 p.

Допоміжна

1. Costa, J. (2023). *Health as a social system: Luhmann's theory applied to health systems. An introduction*. transcript Verlag. <https://doi.org/10.1515/9783839466933>
2. Dobusch, L., & Heimstädt, M. (2024). *The structural transformation of the scientific public sphere: Constitution and consequences of the path towards open access*. *Philosophy & Social Criticism*, *50*(1), 216–238. <https://doi.org/10.1177/01914537231203558>
3. Finlayson, A., & Valentine, J. (2022). *Politics and post-structuralism: An introduction*. Edinburgh University Press. <https://doi.org/10.1515/9781474468213>
4. Lovasz, A. (2024). *Niklas Luhmann and Jacques Ellul on the autonomy of technology*. *Kybernetes*, *53*(10), 3896–3918. <https://doi.org/10.1108/k-02-2023-0287>
5. Steven Lukes and W. G. Runciman *Relativism: Cognitive and Moral*. <http://www.jstor.org/stable/4106865> .
6. Latour B. *Science in Action*. Cambr., Hass. 1987.
7. Bloor D. *Knowledge and Social Imagery*. London, 1976; 2 edn. Chicago, 1991.
8. Collier James H. (editor) *The Future of Social Epistemology: A Collective Vision*. Rowman & Littlefield Publishers. 2015. 300 p.

11. Посилання на інформаційні ресурси

Бібліотека ім. В.Г. Короленка	https://webirbis.korolenko.kharkov.com ; https://korolenko.kharkov.com
Незалежний культурологічний часопис «Ї»	http://www.ji-magazine.lviv.ua/index.htm
Інститут соціології НАН України	https://isnasu.org.ua
Українська служба BBC	http://www.bbc.co.uk/ukrainian/
Українська служба радіо Свобода	http://www.radiosvoboda.org/
Інформаційний портал zaxid.net	http://www.zaxid.net/
Сайт Європейської соціологічної Асоціації	http://www.europeansociology.org/about-esa
Щорічник Міжнародної соціологічної асоціації (МСА)	http://www.annualreviews.org/loi/soc
Сайт International Sociological Association	https://www.isa-sociology.org/en/conferences/world-congress/
Сайт Соціологічної асоціації України	https://sau.in.ua
ЮНЕСКО. Офіційний сайт	http://www.unesco.org/en
ООН. Офіційний сайт	http://www.un.org
ЄС. Офіційний сайт	http://europa.eu/